

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА
ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
РОМАНУ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА “SMALL GODS” УКРАЇНСЬКОЮ ТА
РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0358-ап
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно) – перша англійська
освітньої програми Переклад (англійський)
Тараскіна Богдана Павлівна

Керівник к. ф. н., доц. Юнацька А. Б.
Рецензент к. ф. н., доц. Воробйова М. В.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови

Освітній ступень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно) – перша англійська

Освітня програма Переклад (англійський)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

к. ф. н., доц. Запольських С. П.

« ____ » _____ 2019 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

ТАРАСКІНІЙ БОГДАНИ ПАВЛІВНІ

1. Тема кваліфікаційної роботи «Лінгвостилістичні особливості перекладу роману Террі Пратчетта “Small Gods” українською та російською мовами»
керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Юнацька Анна Борисівна,
к.філол.н., доцент

затверджені наказом ЗНУ від «22» квітня 2019 року № 597-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 10 січня 2020 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): теоретичні засади дослідження особливостей художнього перекладу; роман Террі Пратчетта “Small Gods” серії «Дискосвіт»; переклад роману Террі Пратчетта “Small Gods”, виконаний Н. Берденніковим та А. Жикаренцевим.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) теоретичні засади художнього перекладу; _____

2) лінгво-стилістичні особливості роману Террі Пратчетта “Small Gods” _____

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Юнацька А. Б., доц.	03.04.2019	03.04.2019
Розділ I	Юнацька А. Б., доц.	03.05.2019	03.05.2019
Розділ II	Юнацька А. Б., доц.	07.10.2019	07.10.2019
Висновки	Юнацька А. Б., доц.	04.11.2019	04.11.2019

6. Дата видачі завдання 04 лютого 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи спеціаліста	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	лютий – квітень 2019	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень – червень 2019	виконано
3.	Написання вступу	вересень 2019	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	вересень 2019	виконано
5.	Написання практичного розділу	жовтень – листопад 2019	виконано
6.	Формулювання висновків	листопад 2019	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	грудень 2019	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	січень 2020	виконано
9.	Захист	січень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Студентка _____ **Б. П. Тараскіна**

Керівник роботи _____ **А. Б. Юнацька**

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ **В. В. Погонєць**

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 61 стор., 55 джерел, 3 додатки.

Об’єкт дослідження: оригінал та переклад російською (виконаний Н. Берденніковим та А. Жикаренцевим) та українською мовою (виконаний автором представленої кваліфікаційної роботи) роману Т. Пратчетта “Small Gods”.

Мета роботи: вивчення і наукове обґрунтування лінгво-стилістичних особливостей перекладу роману Т. Пратчетта “Small Gods” російською та українською мовою.

Теоретико-методологічні засади: ключові положення теорії перекладу, які розроблені в лінгвістиці та перекладознавстві (В. І. Карабан, Р. П. Зорівчак, Л. С. Бархударов, Є. В. Бреус, В. М. Комісаров, Л. К. Латишев, Я. І. Рецкер, А. В. Федоров, А. Д. Швейцер та ін.).

Отримані результати: у тексті перекладу роману Т. Пратчетта “Small Gods” російською мовою найбільш частотними перекладацькими трансформаціями були: перестановка слів, додавання, опущення, конкретизація значення, антонімічний переклад та адаптація. У представлених нами українських варіантах перекладу фрагментів роману також було використано перекладацькі трансформації, серед яких найбільш частотними були: перестановка слів, додавання, конкретизація значення та адаптація. У ході дослідження нам вдалося визначити найбільш вживані трансформації при перекладі, а також порівняти різницю структур двох цільових мов, яка впливає на способи та особливості перекладу.

Ключові слова: художній переклад, трансформації, реалії, ідіоми, власні імена.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	6
1.1 Історія перекладу художньої літератури.....	6
1.2 Поняття та категорії перекладу англomовної художньої літератури.....	11
1.3 Способи та механізми перекладу англomовних художніх текстів...16	
1.3.1 Переклад ідіом (фразеологізмів, сполучень, тощо).....	16
1.3.2 Переклад реалій.....	19
1.3.3 Переклад власних імен.....	21
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА “SMALL GODS”.....	24
2.1 Види лексичних трансформацій, використаних при перекладі роману українською та російською мовами.....	24
2.1.1 Конкретизація значення.....	25
2.1.2 Генералізація значення.....	28
2.1.3 Вилучення слів та словосполучень.....	30
2.1.4 Додавання.....	33
2.1.5 Модуляція або смисловий розвиток.....	36
2.1.6 Адаптація.....	39
2.1.7 Компенсація смислових втрат.....	41
2.1.8 Антонімічний переклад.....	44
2.1.9 Експлікація.....	47
2.1.10 Калькування.....	48
2.1.11 Транскрибування та транслітерація.....	50
ВИСНОВКИ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

ВСТУП

Переклад є одним з найдавніших занять людини. Історія появи цього поняття бере початок ще з часів Горація та Цицерона, які використовували такі слова як “*interpres*” та “*hermeneuma*” у своїх трактатах, що дослівно значить «перекладач» або «тлумач». При перекладі Біблії в IV столітті до н.е., Ієронім Стридонський, один із чотирьох Великих Учителів Західної Церкви, також використовував ці терміни для передачі основного сенсу перекладу текстів. Ці терміни були в ужитку до кінця середньовіччя.

В XII-XIII столітті з'явилася нова термінологія: перекладачів почали називати “*droquement*” і “*trucheman*” з французької, та “*drogomanno*” з італійської. Та завдяки сильному впливу латинської мови на європейські мови, в тому числі на термінологію, уже до кінця XIII століття по всій Європі перекладачів почали називати “*translateur*” [Алексеева 2004, с. 26-38].

Першими теоретиками в області перекладу стали самі перекладачі, які намагалися систематизувати свої знання, а також знання своїх «колег» по професії, отримані в процесі роботи з текстами. Так, наприклад, ще в античні часи широко обговорювалося питання ступеню наближеності перекладу до оригіналу. Перші переклади Біблії та інших книг, які прийнято було вважати священними або зразковими, представляли собою дослівний переклад, який іноді призводив до часткової або повної відсутності сенсу.

В умовах розширення міжнародних відносин та в умовах обміну інформацією переклад набував все більшої популярності та значимості, тому на сьогодні перекладознавство вважається самостійною науковою дисципліною, яка має свою теоретичну базу, концептуальний апарат та систему термінів.

На сьогодні головною задачею перекладача є необхідність досягнути еквівалентності при перекладі, тобто за допомогою засобів іншої мови передати оригінальний текст. Прийнято вважати, що кожен текст має свою ступінь можливості перекладу, а художня література у цій категорії

вважається особливо важкою, адже перекладач повинен передати не тільки зміст, але й форму, тобто мовні особливості оригіналу. У цьому випадку кожен перекладач підходить до вирішення задачі по-своєму, використовуючи існуючі способи передачі тексту або привносячи в теорію перекладознавства щось нове.

Актуальність дослідження визначається великим попитом на сучасну англomовну літературу, а також її переклади. Крім того, через велику кількість неякісних перекладів існує потреба у нових підходах до дослідження перекладу художньої літератури.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні лінгво-стилістичних особливостей перекладу художнього тексту з англійської на російську та українську мови на лексичному та граматичному рівнях; на основі новітнього матеріалу було встановлено та систематизовано загальні функціональні, структурні та семантичні ознаки цих особливостей.

Об'єктом дослідження стала тринадцята книга серії “Discworld” “Small Gods” українською та російською мовами.

Предметом дослідження є способи перекладу та стилістичні прийоми, використані перекладачами, для передачі тексту з мови оригіналу на мову перекладу.

Метою дослідження є виявлення та наукове обґрунтування лінгвальних особливостей перекладу роману Т. Пратчетта “Small Gods”. Зазначена мета передбачає визначення наступних **завдань**:

- визначити теоретичні засади художнього перекладу;
- дослідити лінгво-стилістичні особливості роману Т. Пратчетта “Small Gods”;
- провести аналіз використаних перекладацьких трансформацій при перекладі роману на українську та російську мову;
- запропонувати можливі варіанти перекладу досліджуваних уривків українською мовою.

Матеріалом дослідження є оригінальний текст роману “Small Gods”, переклад на російську мову, виконаний Н. Берденніковим та А. Жикаренцевим, а також наші варіанти перекладу на українську мову.

Під час дослідження було використано **методи** зіставного та контекстуального аналізу. Порівнюючи та аналізуючи фрагменти тексту оригіналу та текстів перекладу, було визначено та продемонстровано прийоми, використані задля досягнення еквівалентності та адекватності.

Практичне значення полягає у можливості використання здобутків роботи у перекладацькій та викладацькій практиках, перекладах художньої літератури, а також при укладанні посібників з перекладу та при розробці курсів теорії та практики перекладу і лінгвостилістики.

Структура роботи: дослідження складається з вступу, двох розділів та списку використаної літератури.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від умотивування теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об’єкту, предмету та структурування роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про історію та розвиток перекладу художньої літератури, розглядаються способи та механізми перекладу англomовних художніх текстів, а також їх особливості.

Другий розділ містить власний аналіз перекладацьких трансформацій при перекладі роману Т. Пратчетта “Small Gods” на російську мову, виконаного Н. Берденніковим та А. Жикаренцевим, а також на українську мову.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи. Загальний обсяг роботи 61 сторінка, кількість використаних джерел 55.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 1 Історія перекладу художньої літератури

Лінгвісти в своїх працях дають різні визначення перекладу, що допомагає зрозуміти багатогранність цього терміну.

Перш за все, слід зазначити, що саме слово «переклад» є багатозначним і співвідноситься, щонайменше, з двома різними поняттями:

1) процес, що відбувається в формі психолінгвістичного акту і складається в тому, що твір (текст або усне висловлювання), що виник на одній мові подається іншою мовою;

2) результат діяльності перекладача, результат цього процесу, тобто нова книга (текст або усне висловлювання) [Корунець 2000, с. 34-42].

Переклад є багатостороннім і дуже складним явищем, описати всю багатогранність і сутнісні сторони якого в одному визначенні досить складно. Переклад не можна зрозуміти і дати йому наукове визначення без урахування його соціальної природи і соціальної сутності, так як його виникнення, існування і функціонування неможливі поза суспільством.

Предметом перекладу, як відомо, є текст, слово в будь-якому його прояві: документи, ділові папери, газетні матеріали, вірші, художня проза, науково-популярні книги з різних областей знання, усні розмови осіб, змушених вдаватися до допомоги перекладача і т.д. Щоб дати визначення перекладу так само необхідно вивчити його мовну сутність, розглянути його лінгвістичні основи і лінгвістичну природу, так як він є, перш за все, мовною діяльністю [Рецкер 2001, с. 42-48].

Фундамент і основний засіб перекладу – мова. Переклад є віддзеркаленням оригіналу іншою мовою і, як наслідок, в рамках іншої

культури, тому він повинен не тільки відобразити, але і перебудувати оригінал – не «скопіювати» його зміст і форму, а відтворити їх засобами іншої мови для іншого читача, що знаходиться в умовах іншої культури, епохи, суспільства.

Відтак, В. С. Виноградов відзначає, що «переклад – це особливий, своєрідний і самостійний вид словесного мистецтва. Це мистецтво «вторинне», мистецтво «перевираження» оригіналу в матеріалі іншої мови. Перекладацьке мистецтво на перший погляд здається схожим на мистецтво музиканта, актора або митця тим, що воно відтворює існуючий художній твір, а не створює щось абсолютно оригінальне, тим, що творча свобода перекладача обмежена оригіналом. Переклад різко відрізняється від будь-якого виду мистецтва і становить особливий різновид художньо-творчої діяльності, своєрідну форму «вторинної» художньої творчості» [Виноградов 2004, с. 38-41].

Видатний радянський перекладач Р. К. Міньяр-Белоручев стверджував, що «об'єкт науки про переклад – це не просто комунікація з використанням двох мов, а комунікація з використанням двох мов, що передбачає спільну і взаємозалежну діяльність джерела, перекладача та одержувача». На думку Міньяра-Белоручева, саме перекладацьку діяльність, одну із складних видів мовленнєвої діяльності, потрібно вважати центральною ланкою цієї комунікації [Міньяр-Белоручев 1996].

Один з засновників радянського перекладознавства А. В. Федоров, який аналізував переклад на матеріалі текстів та мовленнєвих висловлювань, стверджував, що «переклад – це вміння висловити вірно і в повній мірі засобами однієї мови те, що вже було висловлено раніше мовними засобами іншої мови» [Федоров 1991, с. 64-75].

Р. П. Зорівчак так само називає перекладом процес перетворення мовного твору однією мовою в мовленнєвий твір на іншій мові при збереженні незмінного плану змісту, тобто значення [Зорівчак 1990, с. 23].

Щодо історії перекладу, як виду людської діяльності, можна сказати, що своїм корінням він сягає тих далеких часів, коли прмова почала розпадатися на окремі мови і виникла необхідність в людях, які знали кілька мов і здатні були б виступати в ролі посередників при спілкуванні представників різних мовних громад. Індоевропейське мовознавство – галузь мовознавства, що займається реконструкцією і вивченням індоевропейської прмови, тобто мови, якою говорив колись єдиний індоевропейський етнос і який згодом розпався на окремі мови, що відносяться сьогодні до однієї мовної сім'ї [Казакова 2006, с. 50-53].

В індоевропейському мовознавстві прийнято виділяти чотири епохи в розвитку індоевропейської мови і етносу:

1) прапротоіндоевропейську епоху – епоху гармонійного існування мови і етносу (V тис. до н. е.);

2) протоіндоевропейську епоху, яка характеризується вже стабільним діалектальним розчленуванням індоевропейської спільноти, ще територіально єдиної (V тис. до н. е. – IV-III тис. до н. е.);

3) праіндоевропейську епоху, під час якої відбувається діалектальне і територіальне розчленування індоевропейського етносу;

4) епоху повного мовного і територіального розпаду індоевропейської етносу (III – поч. II тис. до н. е. – 1200 р. до н.е.) [Горбачевский 2001, с. 39-47].

Поширення писемних перекладів відкрило людству широкий доступ до культурних досягнень інших народів, зробило можливим взаємодію і взаємозбагачення літератур і культур. Знання іноземних мов дозволило читати оригінальні твори [Нелюбин 2006, с. 262].

Так, ще перекладачі античного світу широко обговорювали питання про ступінь близькості перекладу до оригіналу. Як вже було зазначено, у ранніх перекладах Біблії або інших творів, які вважалися священними або зразковими, переважало прагнення буквального копіювання оригіналу, що призводило деколи до неясності або навіть повної незрозумілості перекладу.

Тому пізніше деякі перекладачі намагалися теоретично обґрунтувати право перекладача на більшу свободу в перекладі, необхідність передавати не достеменний зміст, а загальне враження від оригіналу, тобто його «чарівність» [Нелюбин 2006, с. 350-352].

Пізніше окремі перекладачі намагалися сформулювати певну подобу «нормативної теорії перекладу художніх текстів», висуваючи низку вимог, яким повинен був відповідати «якісний» переклад або «гарний» перекладач. Кетворд вважав, що перекладач повинен дотримуватися п'яти основних принципів перекладу:

- 1) досконало розуміти зміст перекладного тексту і намір автора, якого він перекладає;
- 2) досконало володіти мовою, з якої перекладає, і настільки ж чудово знати мову, якою він перекладає;
- 3) уникати тенденції буквального перекладу, оскільки це спотворює зміст оригіналу і руйнує гармонію форми твору;
- 4) застосовувати в перекладі загальноживані мовні норми;
- 5) добирати лексичні засоби, що допоможуть передати прагматичну та стилістичну забарвленість вихідного тексту в перекладі [Catford 1996, с. 91-114].

XX століття вважається «золотим віком» художнього перекладу, який став дуже важливим і поширеним видом людської діяльності завдяки бурхливому розвитку, особливо в 90-і рр. XX ст., науки і спеціальної техніки (обладнання для синхронного перекладу, аудіо- та відеоапаратури, комп'ютерів, інтернету та ін.) [Коптілов 2001, с. 58].

До середини XX в. різко зросли міжнародні контакти. На карті світу з'явилося багато нових національних держав, виникли численні міжнародні організації, всесвітні рухи. Бурхливе зростання науки і техніки викликало величезну потребу в обміні інформацією. Незмірно зріс обсяг міжнародної торгівлі, дипломатичної діяльності, міжнародного листування. Розширилися культурні зв'язки між народами, масовий характер придбав міжнародний

туризм. Всі ці зміни в житті людства викликали потребу в перекладах і перекладачах. Стали з'являтися бюро перекладів, видавництва перекладної літератури.

Різке зростання ролі перекладацької діяльності в ХХ ст. не могло не викликати інтересу у дослідників, але лише до середини ХХ ст. процес перекладу став об'єктом всебічного наукового вивчення. У центрі уваги лінгвістів виявилася смислова сторона мовних одиниць і мовних творів, зв'язок мови з мисленням, реальною дійсністю, із суспільством та культурою. З'явилися нові лінгвістичні дисципліни та галузі дослідження, такі, як психолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвістика тексту, теорія мовних актів.

Завдяки цьому значно зросли вимоги до точності перекладів. Дослідження особливого виду мовної діяльності, яку називають перекладом, почали формуватися в самостійну лінгвістичну дисципліну лише з початку другої половини ХХ століття. Таким чином, можна зробити висновок, що перекладознавство, як наука, ще досить молоде [Лилова 1995, с. 16].

Необхідність наукового осмислення процесу перекладу обумовлювалася і завданням масової підготовки перекладачів. Минув час, коли перекладами могли займатися лише особливо обдаровані люди, що опанували умінням перекладати текст самостійно. Для задоволення величезної потреби в перекладачах у багатьох країнах були створені перекладацькі школи, факультети, інститути, перед якими стояло завдання забезпечити в установленій термін підготовку значного контингенту перекладачів досить високої кваліфікації [Зорівчак 1990, с. 64].

Без перекладацької діяльності важко собі уявити такі історичні процеси, як створення величезних імперій, населених численними різномовними народами, поширення релігійних і соціальних навчань. Таким чином, переклад має дійсно довгу історію.

1. 2 Поняття та категорії перекладу англомовної художньої літератури

За визначенням В. Коптілова, художній переклад – особливий вид перекладу, оскільки він є не точною передачею змісту, а відображенням думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтіленням його образів у матеріал іншої мови [Коптілов 2001, с. 39-40].

Т. Казакова розрізняє окремі підвиди художнього перекладу залежно від приналежності оригіналу до певного жанру художньої літератури, серед яких: переклад поезії, переклад п'єс, переклад сатиричних творів, переклад художньої прози, переклад текстів пісень і т.д.

Виділення перекладу творів того або іншого жанру в особливий підвид перекладу носить умовний характер і залежить від того, наскільки істотний вплив робить специфіка даного жанру на хід і результат перекладацького процесу [Казакова 2001, с. 69-74].

Художній переклад тексту вважається найбільш складним з письмових видів перекладу. Можна сказати, що він є не стільки особливим видом перекладу, скільки окремим видом мистецтва, що є особливо справедливим по відношенню до перекладів віршів і пісень. Якщо технічний переклад, переклад документів, юридичних і фінансових текстів – це об'єкти майстерності досвідченого професійного перекладача, то художній переклад буквально стоїть на роздоріжжі ремесла, професії і мистецтва.

Те, що зазвичай називають мистецтвом художнього перекладу, відноситься і до області психології перекладача, до його вміння здійснювати перекладацький процес, створювати повноцінний текст перекладу, робити правильний вибір мовних засобів, з огляду на всю сукупність факторів, що впливають на хід і результат перекладу. При роботі з художніми творами, перекладачеві не обійтися без таланту письменника або поета.

Відповідно до ствердження відомого теоретика перекладу І. Лівого, переклад як вид мистецтва є проміжною категорією між оригінальною творчістю і виконавським мистецтвом. Багато великих літераторів починали з перекладу творінь своїх попередників з інших культур. Великі письменники минулого вважали своїм обов'язком володіти кількома іноземними мовами, включаючи мертві, щоб читати в оригіналі шедеври, що прославили своїх авторів по всьому світу.

Пам'ятаючи про це, слід розуміти, що гідний художній переклад під силу не кожному досвідченому перекладачеві. Повноцінний художній переклад – це відтворення твору заново, зберігаючи його культурні особливості, але роблячи їх зрозумілими представнику іншої нації і культури. Даний вид перекладу вимагає винахідливості, співпереживання, вміння зберегти темп і ритм твору, розкриття творчої індивідуальності перекладача, але так, щоб ці особливості не заважали у реалізації своєрідності автора, не приносили зайвих деталей.

Перераховані вимоги до художнього перекладу наводять на питання про допустимий ступень близькості перекладу до тексту оригіналу. Дане питання бурхливо обговорювалося перекладачами ще в античному світі.

Тому пізніше були зроблені спроби теоретично обґрунтувати право перекладача на свободу щодо оригіналу, дозволити йому відтворювати не букву, а сенс або навіть загальне враження, так би мовити «атмосферу» оригіналу. Уже в цих перших висловлюваннях про цілі, які повинен переслідувати перекладач, простежується початок теоретичних суперечок нашого часу про допустимість буквального або вільного перекладу, про необхідність зберегти в перекладі той же вплив на читача, яким володіє оригінал [Комиссаров 2002, с. 93-105].

Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут також замішана особистість

перекладача, який при перекодуванні тексту обов'язково випустить щось зі змісту, та його схильність продемонструвати чи не продемонструвати усі особливості оригіналу.

Так одні перекладачі вважають важливим відповідність перекладу культурі, духу і звичкам носіїв рідної мови, що веде до вільного перекладу. Інші ж наполягають, що набагато важливіше передати і навчити читача сприймати інше мислення, іншу культуру. Другий спосіб веде до перекладу дослівного, буквального.

Така розбіжність у поглядах серед перекладачів щодо точності перекладу призвела до того, що в науковому середовищі традиційно склалися дві протилежні точки зору.

1) «Теорія неперекладу». Прихильники даної теорії стверджують, що через значні розбіжності виразних засобів різних мов повноцінний переклад з однієї мови на іншу взагалі неможливий; переклад це лише дещо, що нагадує текст оригіналу, що дає про нього дуже віддалене уявлення. Як вірно помітила Т. Казакова: «Точний переклад, за визначенням, неможливий вже в силу того, що різні мови відрізняються як по граматичному строю, так і кількістю слів, не кажучи вже про різницю культур»;

2) Протилежна теорія заснована на припущенні, що будь-яка розвинена національна мова є цілком достатнім засобом спілкування для повноцінної передачі думок, висловлених на іншій мові. Даній точки зору дотримується більшість дослідників, також вона лягла в основу діяльності багатьох професійних перекладачів [Лилова 1995, с. 37-43].

А. Федоров вважав, що «передача національного забарвлення знаходиться в найтіснішій залежності від повноцінності перекладу в цілому з одного боку, від ступеня вірності в передачі художніх образів, пов'язаного з мовним сенсом слів і з їх граматичним оформленням, з іншого боку, від характеру засобів загальнонаціональної мови, вжитих в перекладі» [Виноградов 2004, с. 38-41].

А. Федоров виділяє декілька основних випадків співвідношення між своєрідністю оригіналу і формою його передачі:

1) згладжування, знеособлення відповідно вимогам літературної норми мови, або смакам певного літературного напрямку;

2) спроби формалістично точного відтворення окремих елементів оригіналу всупереч вимогам мови, яка перекладається, – явище, що кінцевим результатом має насильство над мовою, мовну стилістичну неповноцінність;

3) спотворення індивідуальної своєрідності оригіналу в результаті довільного тлумачення, довільної заміни одних особливостей іншими;

4) повноцінна передача індивідуальної своєрідності оригіналу з повним обліком усіх його істотних особливостей і вимог мови [Виноградов 2004, с. 38-41].

Форми прояву індивідуальної своєрідності в художньому тексті дуже різноманітні, і кожна з них висуває складні завдання для перекладача.

Першою і найбільш очевидною характеристикою художнього перекладу є така особливість художнього перекладу, як його небуквальність. На відміну, наприклад, від перекладу наукового тексту, де точність є основним критерієм правильності такого перекладу, художній переклад – це дуже вільний переклад, в якому не настільки важлива точність тексту, що перекладається, скільки враження і відчуття, які такий текст залишає читачеві після його прочитання.

Працюючи з текстами художньої літератури, перекладач стикається, відповідно, з таким функціональним стилем мови як художній стиль. Даний стиль найчастіше характеризується образністю, емоційністю мови. Він впливає на уяву і почуття читача, передає думки і почуття автора, використовує все багатство лексики. Завдання перекладача зробити так, щоб текст перекладу викликав такі ж почуття і переживання у читача, як і оригінал, тому важливо уникати дослівно точного перекладу, який не завжди відтворює емоційний ефект першотвору. В іншому випадку такий переклад

створить розрив між змістом і формою: думка автора ясна, але форма її вираження чужа мові перекладу [Карабан 2003, с. 159-163].

Друга відмінна риса художнього тексту – активне використання різних засобів художньої виразності і образності, тропів, фігур мови, при передачі яких перекладачеві необхідні кмітливість, багата фантазія і високий рівень професіоналізму [Бархударов 1984, с. 38-48].

Крім того до художнього перекладу пред'являються більш високі вимоги, ніж до прагматичного. Перекладач повинен задовольнити більшу кількість вимог, щоб створити текст, який максимально повно представляє оригінал в іншомовній культурі. Одна з таких умов – збереження і правильна передача фігур мови та засобів виразності, використаних автором в тексті оригіналу, так як вони представляють собою важливу складову художньої стилістики твору.

Наступна особливість художнього перекладу пов'язана з фразеологізмами і фразеологічними оборотами. При точному перекладі таких мовних одиниць смислове навантаження тексту не зможе бути адекватно передане, з цієї причини перекладачеві необхідно знаходити еквіваленти в мові, на який перекладається текст. Також перекладачеві нерідко доводиться мати справу з грою слів, до якої часто любить вдаватися письменник, і яку дуже непросто відтворити.

Гра слів – це особливий вид гумору, який є одним з найскладніших моментів в художньому перекладі. У таких випадках, щоб зберегти гумористичний ефект, перекладачеві потрібно «обіграти» слова в уже перекладеному тексті. При роботі з грою слів перекладачеві потрібні не тільки знання, а й особлива майстерність. Часто перекладачеві важко передати мовою вигляд персонажів, а фольклорні, діалектні і жаргонні елементи мови багато дослідників визнають абсолютно неперекладними [Алексеева 2001, с. 154-159].

Особливі труднощі при художньому перекладі з'являються, коли перекладачеві необхідно передати стиль тієї чи іншої епохи і відтворити

відповідність культурним особливостям. Перекладач повинен спочатку дослідити текст та епоху, до якої він відноситься. Наприклад, викликати труднощі можуть твори східних авторів, що містять цитати з Корану і вирази з повсякденного життя арабів, які будуть зрозумілі арабському читачеві так само, як посилання на Біблію освіченому європейцеві, але які практично неможливо перекласти дослівно, і в перекладі ці цитати залишаються для європейського читача незрозумілими [Дюришин 1993, с. 256-259].

При художньому перекладі відмінність культур може викликати часом більше складнощів, ніж відмінності в граматиці і лексиці мов. Щодо особливостей відтворення епохи і культури дослідники прийшли до єдиної думки, що сучасний читач оригіналу і сучасний читач перекладу повинні однаково сприймати твір, не дивлячись на відмінності в культурах. Однак, що стосується відтворення епохи в тексті перекладу, то сучасний переклад повинен за допомогою особливих прийомів дати читачеві інформацію про те, що текст не сучасний, і передати його епоху.

Про час написання тексту можуть свідчити елементи перекладу, які мають конкретну прив'язку до епохи, наприклад, специфіка синтаксичних структур або особливості тропів. Хоча дані прийоми в першу чергу пов'язані з особливостями літературних традицій часу, літературним напрямком і жанровою приналежністю. Безпосередньо ж час може бути відображено в мовних історичних особливостях тексту: лексичних, морфологічних і синтаксичних архаїзмах і т.д [Іванов 1990, с. 39-54].

1.3 Способи та механізми перекладу англomовних художніх текстів

1.3.1 Переклад ідіом (фразеологізмів, сполучень, тощо).

Питання перекладу ідіом (фразеологічних сполучень, прислів'їв та приказок, тощо) є суттєвими не тільки для практики, але й для теорії перекладу.

Автентичний переклад фразеологізмів викликає значні труднощі, оскільки їм притаманне розмовне забарвлення, афористичність, образність та лаконізм. Використання фразеологізмів характерне як для художньої літератури та публіцистики, так і для живого мовлення. Ці питання слід розглядати не тільки як проблему перекладу художньої літератури, але й як надзвичайно важливу загальну проблему перекладу. Коли при перекладі фразеологізмів виникають труднощі, то, як правило, у таких випадках еквівалент добирається за загальним і функціональним змістом. Наприклад: *Too many cooks will spoil the broth.* – *У семи няньок дитя без носа.* Як бачимо, кальки в перекладі відсутні, наочність досягається не на рівні мовних відповідностей, а на рівні загального змісту. При цьому необхідно звертати увагу на той ефект, який досягається оригіналом (обурення, іронія, зневага, захват тощо) [Федоров 1970, с. 155-159].

Як відомо, фразеологічні вирази – це окраса мови. Спроба їх дослівного перекладу призводить до неточностей, а часом до повного нерозуміння і може навіть порушити гармонію мовлення. При перекладі фразеологічних зворотів важливо звертати увагу на лаконічність і влучність передачі думки. Передати фразеологізми однієї мови іншою – завдання надзвичайно складне і делікатне.

Прагнення точності перекладу не повинно зводитися до калькування, оскільки калькування та дослівний переклад провокують спотворення змісту фразеологізму і призводять до втрати його самобутності, автентичності. В роботі з перекладом основний їх зміст не можна перекладати не враховуючи форми, адже сама форма фразеологічної одиниці теж має певне забарвлення і несе певну інформацію і нерідко її визначає. Інформація, яка міститься у фразеологізмі, сприймається іноді лише через саму форму. Перекладачеві необхідно аналізувати оригінал не тільки з точки зору комунікативного завдання, але і стосовно його формальної структури, визначаючи в ній особливості інформації, що перекладається. У багатьох випадках перекладач змушений відмовитись від створення так званої предметної точності через те,

що вона часто неможлива за відсутністю відповідного поняття у мові перекладу (МП) або небажана за стилістичними нормами. У такому разі зміст оригіналу та перекладу зберігають лише стилістичні та фразеологічні особливості мов. Вчені в таких випадках розглядають еквівалентні співвідношення як відомі мовні перетворення логічного характеру. Численні спеціальні засоби досягнення адекватності перекладу, відомі в перекладацькій практиці, поєднуються один з одним і часто застосовуються в комплексі. Цим досягається адекватність перекладу. Іноді весь зміст фрази та її склад в процесі перекладу стають зовсім невпізнаваними, але за своїми функціями вони є відповідними і створюють в мові перекладу ті ж самі враження, що й оригінал носіїв іноземної мови (ІМ). Іншими словами, комунікативне завдання та його функція повністю відтворюються [Федоров 1970, с. 161-167].

Зрозуміло, що в площині перекладацької діяльності шлях до таких змін – не завжди легкий. Труднощі виникають особливо тоді, коли в перекладі зустрічаються слова з переносним значенням, часто пов'язані з незвичайним слововживанням або з незвичайним поєднанням слів. Вирішення проблем вибору поєднання слів, яке дозволяє лексикограматична норма, можливе лише стосовно того чи іншого конкретного випадку, тому що на сучасному етапі вивчення фразеології ще немає матеріалу для найбільш широких узагальнень.

Відхилення від оригіналу нерідко викликані саме фразеологічними вимогами, з однієї сторони, (нормою поєднання слів) в мові перекладу та необхідністю відтворювати зміст оригіналу словами та словосполученнями, які виражають факти тієї дійсності, яка стоїть за оригіналом. Мовознавці пропонують три способи, якими можуть передаватися фразеологічні одиниці іншою мовою.

По-перше, у багатьох випадках можливим є точний переклад, що зберігає загальний зміст і характер фразеологізму.

Другий тип передачі фразеологізмів становить певні видозміни окремих складових частин словесної формули. Цей вид перекладу відображає до певної міри творчу, а не буквальну передачу змісту.

Третій спосіб перекладу – це використання прислів'їв та приказок, що є у мові, на яку здійснюється переклад. Такий спосіб перекладу передає самобутній і яскравий колорит оригіналу і вимагає від перекладача глибоких знань фразеології рідної мови [Федоров 1970, с. 183-184].

1.3.2 Переклад реалій. Національно-специфічні реалії численні в рамках кожної певної культури і можуть бути поділені на різні групи і підгрупи за ознакою приналежності до тієї чи іншої сфери матеріального побуту, духовного життя людини, суспільної діяльності, до світу природи і т.д. У зв'язку з інтересом до перекладу слів, які є їх назвами і які завжди становлять більшу складність для передачі іншою мовою, запропоновані і класифікації самих реалій за вказаною ознакою, але це – питання екстралінгвальне [Федоров 1970, с. 170-174].

Для лінгвістичної загальної теорії перекладу інтерес представляє питання про способи передачі слів як назв реалій. При цьому не зайве підкреслити, що мова повинна йти саме про переклад назв реалій, але аж ніяк не про «переведення» самих реалій, бо реалія – поняття екстралінгвістичне і не може «переводитися», як не може «переводитися» з однієї мови на іншу будь-яка існуюча в природі річ. Поряд з тим в цілому ряді робіт можна прочитати і про «переведення реалій». Це, звичайно, термінологічно некоректно, але так як подібне слововживання вже набуло значного поширення, до нього – в тих випадках, коли воно зустрічається, – слід ставитися як до умовності, як до скороченого і спрощеного способу вираження. Також практикується інший, більш прийнятний спосіб: «переклад слів-реалій» (поєднання «слова-реалії» виступає як синонім «назв реалій»); можливе також поєднання «передача реалій», оскільки слово «передача»

ширше за значенням, ніж «переклад» і може стосуватися екстралінгвістичних понять.

Можливості перекладу назв реалій, які фактично зустрічаються в перекладах, зводяться до чотирьох основних випадків.

Це, по-перше, транслітерація або транскрипція (повна або часткова), безпосереднє використання даного слова, що позначає реалію, або його кореня в написанні літерами своєї мови або в поєднанні з суфіксами своєї мови.

По-друге, створення нового слова або складного слова, або словосполучення для позначення відповідного предмета на основі елементів та морфологічних відносин, вже існуючих в мові. У своїй основі це переклад описовий.

Третій спосіб – використання слова, що позначає щось близьке (хоча і не тотожне) по функції до іншомовної реалії, – інакше – уподібнюючий переклад, що уточнюється в умовах контексту, а іноді межує з приблизними позначенням.

Четвертий спосіб – так званий гіпонімічний (від англійського слова “hiponymy”, складеного з грецьких коренів) або узагальнено-приблизний переклад, при якому слова іноземних мов, що позначають видове поняття, передаються словом першої мови, що називає родове поняття. [Федоров 1970, с. 175-176].

Транслітерація при перекладі на російську або українську мову застосовується нерідко в тих випадках, коли мова йде про назви установ, посад, специфічних для даної країни, тобто про сферу суспільно-політичного життя, про назви предметів і понять матеріального побуту, про форми звернення до співрозмовника і т. д.

Транслітераційний спосіб передачі реалій широко поширений і залишає важливий слід як в російській та українській перекладних літературах, так і в оригінальних творах (художніх, публіцистичних, наукових). Свідченням цьому служать такі, наприклад, слова, що відносяться

до англійського суспільного життя, як “peer” – «пер», “landlord” – «лендлорд», “esquire” – «есквайр» та ін., слова, що позначають старі західноєвропейські способи вимірювання площі землі – “acre” – «акр» (французьке), “morgen” – «морген» (німецьке); слова, пов'язані з побутом французького міста, як, наприклад, “fiacre” – «фіакр», “concierge” – «консьєрж»; англійські звернення “miss” – «міс», “sir” (англійське), “sieur” (давньофранцузьке) – «сер» і багато інших.

Метод транслітерації використовується в тих випадках, коли важливо дотримати лексичну стислість позначення, що відповідає його звичності в мові оригіналу, і разом з тим підкреслити специфічність поняття, якщо немає точної відповідності в мові перекладу. Оцінюючи доцільність застосування транслітерації, необхідно точно враховувати важливість передачі специфічності.

1.3.3 Переклад власних імен. Відому аналогію з перекладом слів, що позначають національно специфічні реалії, представляє передача тих власних імен з області історії, географії, культури (а також назв місцевостей, прізвищ), які мають свою семантику, так що відносно їх можливі і транслітерація, і переклад. Тут можна вловити відому тенденцію, правда, далеко не абсолютну, виражену в тому, що до більш відомих географічним імен, таких, як назви гірських вершин (“Mont-Blanc”, “Dent du Midi”, “Jungfrau”, “Schreckhom”, “Finstera-arhorn” і т.д.) застосовується транслітерація («Монблан», «Дан де Міді», «Юнгфрау» і т.д.), а до імен більш вузького місцевого значення (як назви вулиць з чітко вираженим образним значенням, місцевостей, будівель) застосовується і переклад (паризькі вулиці “Boulevard des Italiens”, “Boulevard Sibastopol”, парки “Bois de Boulogne”, “Champs Elysees” українською, наприклад, позначаються як «Італійський бульвар», «Севастопольський бульвар», «Булонський ліс», «Єлисейські поля»).

Від цієї тенденції є і цілий ряд відхилень: так, наприклад, назва гірського хребта в Чехословаччині “Krkonoše” (німецьке “Riesengebirge”) перекладається «Ісполінови гори», а берлінська вулиця “Unter den Linden” (буквально «Під липами») залишається в перекладі «Унтер ден Лінден».

Прізвиська історичних осіб, які споконвічно не входять до складу власної назви, перекладаються («Карл Великий» – навіть при перекладі з французької, де прізвисько, як видозміна латинського прикметника, утворює одне ціле з ім'ям власним – “Charlemagne”, «Філіп Красивий», «Марія Кривава» і т.д.). Назви сучасних газет, навпаки, транслітеруються, незважаючи на наявність в них виразною семантики («Юманіте», «Мундо Обреро», «Нойес Дойчланд», «Морнінг Стар» і т.д.), і цим підкреслюється їх зв'язок з певною країною.

В цілому можна констатувати, що вибір тієї чи іншої можливості передачі власних імен, що зберегли певну семантику, – тобто вибір транслітерації або перекладу, – обумовлюється традицією, з якої не можуть не рахуватися перекладачі навіть у тих випадках, коли вони зустрічаються з вигаданими іменами або прізвиськами.

Що стосується власних імен, які не мають своєї семантики в сучасній мові, то по відношенню до них питання про переклад, звичайно, не встає, і аналогія з формами передачі реалій тут припиняється. Лише в ступені підкреслення їх іншомовної форми (наприклад, в перекладах з французької на російську або українську мови при передачі жіночих імен типу «Ліз», «Лізетт», «Луїз», «Аннетт») або відомого пристосування до морфологічної норми російської або української мови (шляхом приєднання закінчення жіночого роду, наприклад, «Лізетта», «Луїза», «Анна») позначаються частково ті ж тенденції до підкреслення або ослаблення іншомовної характерності, які з'являються і в способах передачі реалій.

По відношенню до іноземних власних імен – будь то імена або прізвиська реальних або вигаданих осіб, географічні назви і т. д. – велику важливість представляє питання про звукове оформлення при перекладі і –

відповідно – при їх написанні. Чим більше розбіжностей у фонетичному ладі двох мов, у складі і системі їх фонем – тим гостріше це питання [Федоров 1970, с. 190-198].

Коли справа стосується широко поширених назв (великих міст, річок, відомих історичних особистостей) або вживаних імен, перекладач керується традицією – незалежно від можливості ближче підійти до справжнього звучання, ми напишемо «Гамбург», а не «Хамбург», «Париж», а не «Парі», «Рим», а не «Рома» і т. д. Іноді традиційне російське та українське написання буває досить близьким до точної фонетичної форми іншомовного імені, наприклад: «Байрон», «Данте», «Мекленбург» і т. д. У деяких випадках традиція зажадає для різних текстів різної передачі одного і того ж імені, однієї мови: так, англійське “George”, як правило, транскрибується «Джордж», але коли це – ім'я короля, воно транслітерується в формі «Георг».

Зміна встановлених традицій – це завжди важко, адже це легко може призвести до нерозуміння того, що мова йде про назви міст, річок, осіб, давно відомих в іншому написанні (порівняймо, наприклад, «Рейн» і «Раїн», «Сена» і «Сен», «Париж» і «Парі»). Ініціатива перекладача може поширюватися лише на передачу прізвищ вигаданих осіб або на імена, що зустрічаються вперше або рідковживані. Хоча, бували і приклади відмови від старої сталої форми передачі того чи іншого імені на користь нової, фонетично більш точної (наприклад, замість «Гюї де Мопассан» – «Гі де Мопассан»), але в цілому подібні випадки за останні десятиліття зустрічаються нечасто.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ТЕРРІ ПРАТЧЕТТА “SMALL GODS”

2.1 Види лексичних трансформацій, використаних при перекладі роману Террі Пратчетта “Small Gods” українською та російською мовами

Робота з художніми текстами вимагає від перекладача однозначності, чіткості та обережності, адже існує ціла низка перешкод, які можуть стати причиною неякісного перекладу.

Лексичні труднощі перекладу художніх текстів є найбільш поширеними і, головним чином, пов'язані з передачею безеквівалентної лексики, назв, багатозначних слів, аббревіатур, неологізмів, термінів, образної фразеології, тощо.

Елементи денотативної системи вихідної мови можна умовно поділити на декілька груп. Перш за все, це ті, що вже мають повні відповідники, тобто “перекладацькі еквіваленти” у цільовій мові. Це стосується власних імен, географічних назв, назв місяців, днів тижня, числівників та частин загальнолітературних слів. Існують також однозначні англійські слова, що мають декілька українських відповідників. Вибір варіативного відповідника для перекладу таких слів залежить від сполучення цих слів з іншими або від більш широкого контексту. Та окремо треба виділити багатозначні англійські слова, які складають значну частину англійської лексики. Останню групу складають слова, які не мають готових відповідників у цільовій мові [Якушкіна 2004, с. 38-48].

Треба також зазначити важливість структурних і лексико-семантичних розходжень між англійською та українською мовами, які вимагають під час перекладу перебудови синтаксичної структури речення

або лексичних змін, і називаються лексико-граматичними трансформаціями. Ці трансформації застосовують тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з точки зору значення і контексту [Якушкина 2004, с. 121-135].

Саме для виконання якісного перекладу художніх текстів перекладачами використовуються граматичні та лексичні трансформації, що дозволяють досягти адекватності перекладу. Так, наприклад, у своїй роботі В. Н. Комісаров виділяє такі типи лексичних трансформацій:

- лексико-семантичні заміни: генералізація, конкретизація, модуляція, експлікація, адаптація, компенсація, ампліфікація;
- транскрибування і транслітерація;
- калькування;
- антонімічний переклад [Комиссаров 2002, с. 133-138].

На прикладі перекладів роману Террі Пратчетта “Small Gods” розглянемо більш детально види лексичних трансформацій та спробуємо визначити, які саме трансформації було використано.

2.1.1 Конкретизація значення. **Конкретизація значення** – це лексична трансформація, внаслідок якої слово ширшої семантики в оригіналі замінюється словом більш вузької семантики. В результаті одиниця мови-джерела виражає родові поняття, а одиниця мови-перекладу – більш вузьке видові поняття, яке входить до складу даного роду. В багатьох випадках застосування конкретизації пов'язане з тим, що у мові перекладу відсутнє слово з таким же широким значенням [Горбачевский 2001, с. 39-43].

Слід мати на увазі, що застосування конкретизації у перекладі лексики вимагає творчого підходу з боку перекладача, тож доцільно буде перейти до аналізу речень з використанням цього прийому.

1) There are more than twenty thousand of **them** [Pratchett 1992]. – *Всього здесь книг двадцать тысяч* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Книг тут понад двадцять тисяч.*

В обох прикладах перекладу, окрім перестановки слів задля досягнення милозвучності, було використано прийом конкретизації значення, де займенник “*them*” замінюється конкретним іменником «книг». У цьому випадку використання такого прийому, на нашу думку, сприяє кращому розумінню та сприйняттю тексту. Слід зазначити, що це також є прикладом граматичної трансформації, де одна частина мови замінюється іншою: “*them*” (займенник) – «книг» (іменник).

2) Every month the abbot and two senior monks **go** into the cave where the books are kept [Pratchett 1992]. – *Каждый месяц аббат и два старших монаха спускаются в пещеру, где хранятся книги* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Щомісяця абат та два головних ченці навідуються в печеру, де зберігаються книги історії.*

В поданих реченнях ми також бачимо приклад конкретизації значення, де дієслово “*go*” перекладається як «*спускаються*» та «*навідуються*». Використання прийому зумовлене тим, що в англійській мові дієслово “*go*” має досить широке значення, в той час як на російську та українську мову це дієслово в різних ситуаціях перекладається по-різному. Такі варіанти перекладу, на нашу думку, є максимально адекватними у даному контексті, тому ми згодні з російськими перекладачами і у своєму варіанті перекладу також використовуємо цей прийом.

3) Dry **place** [Pratchett 1992]. – *Засушливая державка* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Засушлива місцина.*

У цьому випадку ми також можемо побачити приклад прийому конкретизації значення. Іменник “*place*”, який у дослівному перекладі означає «*місце*», в контексті було перекладено більш конкретним демінутивним іменником «*державка*». На нашу думку, використання прийому конкретизації зумовлене не тільки прагненням досягнути більшої

милозвучності перекладу, але також прагненням підкреслити зневажливе відношення мовця до об'єкту обговорення, з чим ми цілком згодні.

Але ми також вважаємо, що у цьому випадку доцільним може бути варіант перекладу без використання прийому конкретизації, який зберігає необхідну емоцію мовця: “*place*” – «міщина».

4) Shouldn't think there's a ton of **good soil** in the whole country, either [Pratchett 1992]. – *Во всей стране и тонны плодородной почвы не наберется* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Навряд чи знайдеться і тонна родючої землі на всю країну.*

Ще один приклад використання цього прийому. Словосполучення “*good soil*” дослівно перекладається як «хороша земля», але такий варіант не є адекватним та придатним для художнього перекладу. Тому, виходячи з контексту, дане словосполучення було перекладено як «*плодородной почвы*» та «*родючої землі*» на російську та українську мову відповідно. Обидва варіанти перекладу, на нашу думку, є адекватними.

5) “I didn't know tortoises could talk,” he **said**. “They can't,” **said** the tortoise. “Read my lips” [Pratchett 1992].

– *А я и не знал, что черепахи разговаривают, – наконец **выдавил** Брута. – А они этого и не умеют, – **ответила** черепаха. – Ты на мои губы посмотри* [Берденников, Жикаренцев 2003].

– *Не знав, що черепахи вміють розмовляти – **пробурмотів** Брута. – А вони й не вміють, – **відповіла** черепаха. – Ти глянь на мої губи.*

У цьому прикладі продемонстровано найрозповсюдженіший приклад використання прийому конкретизації при перекладі художньої літератури, а також діалогів у цілому. При перекладі як на російську, так і на українську мову дієслово “*to say*” перекладається усіма можливими дієсловами говоріння, вибір яких залежить від комунікативної направленості висловлювання у прямій мові. Такий спосіб перекладу допомагає уникнути тавтології, що є максимально доцільним у випадку з художньою літературою. Таким чином, ми вважаємо, що обидва варіанти перекладу є адекватними.

Проаналізувавши приклади використання прийому конкретизації значення, ми можемо зробити висновок, що ця трансформація допомагає перекладачам не тільки в ситуаціях, коли дослівний переклад неможливий через відсутність необхідних відповідників у мовах перекладу, але також допомагає уникнути тавтології та зробити переклад більш зрозумілим, коли це необхідно.

2.1.2 Генералізація значення. **Генералізація значення** є протилежною за напрямком трансформації конкретизації: слово з вузьким значенням в оригіналі замінюється словом із ширшим значенням у перекладі. Генералізація застосовується в тих випадках, коли конкретне найменування якогось предмету нічого не говорить адресату перекладу або загальне значення є більш прийнятним зі стилістичних причин.

Оскільки застосування генералізації може призвести до певної втрати інформації, використовувати її рекомендується тільки тоді, коли вживання у перекладі відповідника слова що перекладається може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм мови перекладу [Чужакин 2000, с. 96-100]. Розглянемо приклади використання даного прийому при перекладі досліджуваного роману.

1) And **these things** have to happen at the right time. This is difficult [Pratchett 1992]. – *Все должно происходить в строго определенное время, что достаточно трудно* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *І все повинно відбуватися у свій час, що досить проблематично.*

У поданих реченнях ми можемо побачити приклад використання прийому генералізації значення. Виходячи з контексту, де в оригіналі перелік конкретних подій об'єднується словосполученням “*these things*”, російськими перекладачами було вирішено об'єднати події загальним означальним іменником «*все*», адже буквальний переклад «ці речі» не є адекватним та придатним для художнього перекладу.

Ми, в свою чергу, згодні з перекладачами на російську мову, і в нашому перекладі також використовуємо прийом генералізації задля досягнення адекватності та милозвучності перекладу. На нашу думку, обидва варіанти перекладу можна вважати адекватними.

2) High above, a lone eagle **circled** [Pratchett 1992]. – *Высоко в небе парил орел* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Высоко в небі кружляв орел.*

Цей приклад є гарною демонстрацією різниці структури трьох мов. У перекладі з англійської слово “*circled*” означає саме «*кружляв*», що є абсолютно адекватним варіантом перекладу на українську мову, але у випадку з російською мовою перекладачі використовують дієслово з більш ширшим значенням – «*парил*» – адже цей варіант є більш прийнятним та звичним для російськомовної людини. Тим не менш, обидва варіанти перекладу можна вважати адекватними та доцільними.

3) “I haven't been well lately,” said the **tortoise** [Pratchett 1992]. – *В последнее время я много болел, – объяснила рептилия* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Я не дуже добре почувався останнім часом, - пояснив Ом.*

У даному випадку ми також можемо побачити приклад використання прийому генералізації. Перекладачі на російську мову при перекладі іменника “*tortoise*”, що в перекладі означає «*черепашка*», використовують іменник більш широкого значення – «*рептилия*». Як відомо, черепашка відноситься до класу рептилій, тому такий переклад можна вважати доцільним, адже перекладачі вдаються до такої трансформації задля уникнення тавтології при перекладі діалогів, в яких досить часто фігурує іменник «*черепашка*».

Що стосується версії перекладу на українську мову, ми також уникаємо тавтології, але використовуємо при цьому ім'я головного героя замість повторюваного іменника. Обидва переклади, на нашу думку, є адекватними.

Дана трансформація при перекладі російською мовою була застосована лише в декількох випадках, що говорить про професійність російських перекладачів, які у більшості випадків знайшли можливість перекласти текст якомога ближче до оригіналу, нічого не узагальнюючи.

2.1.3 Вилучення (опущення) слів та словосполучень.

Опущення – це граматична або лексична трансформація, яка полягає у зменшенні кількості структурних елементів у цільовому тексті порівняно з текстом-джерелом. Вилучення елементів, як правило, викликано структурно-стилістичними особливостями мови перекладу. Застосовуючи цю трансформацію, перекладач повинен стежити за тим, щоб у перекладі не було втрачено сенс речення, який було вкладено автором [Латишев 1986, с. 67-70]. Розглянемо приклади використання прийому опущення.

1) And yet the eagle will sit for hours on the crag and survey the kingdoms of the world until it spots a distant movement and then it will focus, focus, focus on the **small shell wobbling among the bushes down there on the desert** [Pratchett 1992]. – *Тем не менее, орел часами сидит на скале и обозревает свои владения, пока не заметит движение вдаль и не начнет концентрировать, концентрировать, концентрировать свой взгляд на маленьком панцире, движущемся по пустыне* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Але орел може годинами сидіти на скелі, споглядаючи безкрайні землі, доки не помітить рух і не почне фокусуватися, фокусуватися, фокусуватися на маленькому панцирі, що повзе повільно поміж сухих кущів пустелі.*

В поданих реченнях ми можемо побачити гарний приклад використання прийому вилучення надлишкової інформації. Перекладачі на російську мову Берденніков та Жикаренцев вирішили опустити словосполучення “*among the bushes*”, адже ця інформація не несе в собі цінності ні для сенсу речення, ні для сюжету у цілому, а її наявність при

перекладі на російську мову робить речення перенавантаженим та важким для сприйняття. З цією трансформацією ми цілком згодні і вважаємо переклад адекватним, але також пропонуємо свій варіант перекладу на українську мову, у якому ми намагалися зберегти всі компоненти речення, уникаючи опущення будь-якої інформації.

2) Brutha **straightened up** [Pratchett 1992]. – *Брута випрямился* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Брута випрямився*.

Простий приклад вилучення семантично зайвих слів. Зрозуміло, що для того, щоб випрямитися, людині треба підняти тулуб вгору, тому “up” можна опустити при перекладі. Такий переклад ми вважаємо адекватним.

3) **At the very least**, if it was deep enough in the forest, millions of small gods would have heard it [Pratchett 1992]. – *А если дело происходит в самой чаще, то шум рухнувшего дерева услышат миллионы мелких богов* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Зрештою, якщо дерево впаде зовсім глибоко в лісі, його почують мільйони дрібних богів*.

Ще один приклад вдалого використання прийому опущення. При перекладі на російську мову перекладачі опускають першу частину речення “*At the very least...*”, замінюючи її лаконічним «*А...*», що робить речення більш легким для сприйняття без втрати початкового сенсу. Ми згодні з перекладачами і вважаємо такий переклад адекватним, але також пропонуємо свій варіант без використання прийому опущення, який, на нашу думку, є цілком прийнятним, де “*At the very least...*” перекладаємо як «*Зрештою...*».

4) **This is considered a reliable barometer** of the state of one's piety in most of the really popular religions [Pratchett 1992]. – *Все самые популярные религии очень внимательно следят за благочестием своих прихожан, и церковь Великого Бога Ома не исключение из правил* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Такий спосіб вважається надійним індикатором стану благочестя в багатьох популярних релігіях*.

У поданих прикладах ми можемо побачити, як перекладачі на російську мову Берденников та Жикаренцев повністю змінили структуру

речення, але зберегли початковий сенс, закладений письменником в оригіналі. Опускаючи першу частину – *“This is considered a reliable barometer”* – вони зберігають головний сенс та додають нову інформацію, виходячи з контексту. Це робить речення настільки доцільним та водночас легким для сприйняття, що важко повірити в те, що оригінал звучить зовсім по-іншому. Ми вважаємо це особливістю персонального стилю перекладачів.

У свою чергу, ми також пропонуємо свій переклад без використання прийому опущення, який, на нашу думку, є прийнятним для художнього стилю. Обидва варіанти перекладу, на нашу думку, є адекватними.

5) **Talons and claws** enough to make a meal of anything smaller than it is and at least take a hurried snack out of anything bigger [Pratchett 1992]. – *Острые когти и клюв* позволяют съест все, что меньше размером, и урвать кусок того, что размером побольше [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Гостроти його кігтів* достатньо, щоб пообідати тим, що менше розміром, та принаймні скуштувати те, що розміром більше.

Не зважаючи на те, що в англійській мові іменники *“talons”* та *“claws”* мають частково різне значення, у перекладі різниця між ними відсутня, адже як у російській, так і в українській мові обидва слова означають «кігті». Тому, перекладачами на російську мову було прийнято рішення звернутися до прийому опущення парного синоніму, а замість нього додати слово, яке також асоціюється з хижим птахом – «*острые когти и клюв*». Ми цілком згодні з таким варіантом перекладу, адже він є адекватним, а також пропонуємо свій варіант без додавання додаткових понять, перекладаючи *“Talons and claws enough...”* як «*Гостроти його кігтів достатньо...*».

Проаналізувавши приклади використання прийому вилучення (опущення), можна зробити висновок, що ця трансформація допомагає перекладачам зробити текст перекладу менш інформаційно навантаженим без втрати початкового сенсу. Поряд з цим, наше дослідження також демонструє різницю між структурами трьох мов, адже досить часто при

перекладі на російську мову використання прийому вилучення є більш доречним, в той час як переклад на українську мову звучить адекватно навіть при дослівному перекладі з урахуванням усіх частин речення.

2.1.4 Додавання. **Додавання** – це граматична або лексична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення з метою правильної передачі смислу оригіналу, та\або дотримання мовленнєвих норм, що існують у культурі мови перекладу. Слід зазначити, що це одна з трансформацій, яка зазвичай використовується у комплексі з іншими [Новикова 1991, с. 56]. Доцільним буде розглянути приклади використання прийому додавання при перекладі роману “Small Gods”.

1) **Which says something** about the nature of philosophers, because there is always someone in a forest [Pratchett 1992]. – *Сама постановка вопроса немало говорит о природе философов, ведь в лесу всегда кто-нибудь есть* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Така постановка питання може багато розказати про природу філософів, адже в лісі завжди хтось є.*

У першому випадку ми відразу можемо побачити приклад використання прийому додавання саме задля дотримання мовленнєвих норм, існуючих у культурі мови, на яку було виконано переклад. При перекладі на російську мову на початку речення було додано цілу конструкцію, яка дозволяє зробити речення більш зрозумілим та простим для сприйняття.

Ми з такою трансформацією повністю згодні і використовуємо її і в своєму перекладі, адже вважаємо, що такий варіант є адекватним.

2) Each one is ten feet high, bound in lead, and the **letters are so small** that they have to be read with a magnifying glass [Pratchett 1992]. – *Каждая высотой десять футов, переплетена в свинец, а буквы на страницах настолько мелкие, что их можно разглядеть только через увеличительное стекло* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Кожна з книг облямована*

свинцем, висотою в три метри, а літери на сторінках настільки дрібні, що прочитати їх можна лише через лупу.

У цих реченнях ми також можемо побачити приклад використання прийому додавання задля уникнення порушення норм мов, на які виконується переклад. Перекладачами на російську мову було додане уточнення, де “*letters*” перекладається як «*буквы на страницах*», що, на нашу думку, є вдалим рішенням, адже це сприяє кращому розумінню та сприйняттю тексту.

В нашому варіанті перекладу на українську мову ми також звертаємося до цієї трансформації, адже вважаємо такий переклад максимально зрозумілим та адекватним.

3) The prayer mills spun merrily **in the breeze off the mountains** [Pratchett 1992]. – *Молитвенные мельницы весело вертелись под дующим с гор ветерком* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Молитовні млини весело оберталися від свіжого вітерця з гір.*

Ще один приклад використання прийому додавання задля дотримання мовленнєвих норм. При перекладі на російську мову виразу “*in the breeze off the mountains*”, перекладачі на російську мову додають дієслово «*дующим*», що робить речення семантично правильним, а переклад – адекватним.

Ми повністю згодні з таким варіантом перекладу, але також пропонуємо свій, у якому вдалося уникнути використання цієї трансформації, що ніяк не впливає на розуміння тексту.

4) The thing to do was to be **resolute** and repeat the Nine Fundamental Aphorisms [Pratchett 1992]. – *Нужно проявить твердость и решительность. И повторить Девять Фундаментальных Афоризмов* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Треба проявити рішучість. І повторити Дев’ять Основоположних Афоризмів.*

У цьому прикладі ми також можемо побачити, що перекладачі досить часто використовують лексичні трансформації не через гостру необхідність, а слідуючи своєму стилю. Так, наприклад, прикметник “*resolute*”, який

можна перекласти як «рішучий/незламний», перекладачі на російську мову передають двома іменниками «*твёрдость*» та «*решительность*», що ніяк не впливає на розуміння тексту, але робить переклад більш приємним для сприйняття. Слід зазначити, що цей випадок також є трансформацією на граматичному рівні, адже одна частина мови замінюється іншою.

З таким варіантом перекладу ми згодні і вважаємо його адекватним, але також пропонуємо свій варіант, без використання прийому додавання, що, як вже було зазначено вище, ніяк не впливає на сприйняття тексту.

б) Once more the Great God Om spake unto Brutha, the Chosen One: «**Are you deaf, boy?**» [Pratchett 1992].

– Великий Бог Ом еще раз рек Бруте, Избранному: – **Ты что, парень, совсем оглох?** [Берденников, Жикаренцев 2003].

– Великий Бог Ом знов звернувся до Брути, Обраного Свого: – **Та чи ти зовсім глухий, хлопче?**

У цьому випадку ми можемо побачити, що використання трансформації зумовлене прагненням адаптувати пряму мову, зробити її більш прийнятною та звичною для носіїв. В англійській мові вираз “*Are you deaf, boy?*” звучить досить живо, але при дослівному перекладі цей ефект втрачається. Саме тому в обох випадках переклад містить додані слова – «*совсем*» в російському, та «*зовсім*», а також «*та чи*» в українському перекладі – яких немає в оригіналі, але які допомагають зберегти відчуття живої мови.

Метод додавання – один з самих популярних прийомів при перекладі, адже через різницю структур мови оригіналу та цільових мов перекладачам часто доводиться збільшувати кількість слів у реченні, щоб краще передати суть, закладену автором оригіналу, та дотриматися усіх мовних норм.

2.1.5 Модуляція або смисловий розвиток. **Модуляцією**, або смисловим розвитком називається заміна слова/словосполучення мови-джерела одиницею мови перекладу, значення якої упізнається не на базі

словарних відповідностей, а логічно виводиться із контексту. Тобто, для передачі одного і того ж змісту засобами іншої мови предмет може бути замінений його ознакою, процес – предметом, ознака – предметом або процесом. Також для модуляції характерні: заміна процесу його причиною, заміна процесу його наслідком, заміна причини процесом і так далі [Чередниченко 2007, с. 147-150]. У перекладі на російську мову цей прийом використовувався досить часто, що можна назвати ще однією особливістю власного стилю перекладачів. Пропонуємо розглянути прийом модуляції на конкретних прикладах досліджуваного роману.

1) The tortoise is a ground-living creature. It is impossible to live nearer the ground without **being under it** [Pratchett 1992]. – *Черепаха – существо, живущее на земле. Ближе к земле жить невозможно, если, конечно, не закопаться в нее* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Місце проживання черепахи – земля. Жити ще ближче до її поверхні неможливо, хіба що закопатися в неї з головою.*

На перших сторінках ми відразу можемо побачити приклад використання прийому модуляції. Вираз “*to be under (something)*”, який дослівно перекладається як «знаходитися під (чимось)», перекладачі на російську мову перекладають логічно, виходячи з контексту, адже зрозуміло, що «бути під землею» черепаха може лише «*закопавшись в неї*». Ми з таким варіантом згодні, адже переклад є адекватним.

В нашому варіанті перекладу на українську мову ми також використовуємо прийом модуляції, адже в цьому випадку вважаємо його доцільним.

2) It's too easy for a **general's horse** to lose a shoe at the wrong time [Pratchett 1992]. – *Боевой конь генерала запросто может потерять подкову* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Кінь полководця втрачає по дорозі підкову.*

Ще один приклад модуляції. Словосполучення “*general's horse*” можна дослівно перекласти як «*кінь генерала*», але перекладачі на російську

мову перекладають як «*боевой конь генерала*», логічно виходячи з контексту, що не є необхідністю у даному випадку, але може також бути особливістю стилю перекладачів.

Щодо нашого варіанту перекладу на українську мову – словосполучення “*general's horse*” було перекладено дослівно, адже у цьому випадку дослівний переклад вважається адекватним.

3) It used to be the duty of the abbot alone, but two other reliable monks were included after the unfortunate case of the 59th Abbot, who made a million dollars in **small bets** before his fellow monks caught up with him [Pratchett 1992]. – *Сначала это являлось обязанностью только верховного аббата, но потом ему навязали двух прислужников – после достойного сожаления происшествия с пятьдесят девятым аббатом, который, ставя по мелочи на исход разных событий, сделал порядка миллиона долларов, прежде чем его поймали за руку [Берденников, Жикаренцев 2003]. – Раніше це було обов'язком лише головного абата, але пізніше було прийнято рішення приставити двох надійних ченців. Сталося це після прикрого випадку з п'ятдесят дев'ятим аббатом, який, ставлячи невеликі суми на хід розвитку різних подій, зробив близько мільйона доларів, доки його не спіймали на гарячому.*

Ще один вдалий приклад модуляції, який наявно демонструє, наскільки важливо для перекладача ознайомитися з матеріалом, над яким буде йти робота. Словосполучення “*small bets*”, яке дослівно можна перекласти як «*малі\дрібні ставки*», перекладачами на російську було перекладено більш розгорнуто, виходячи зі спільного контексту попередніх речень, де мова йшла про книги, в яких зберігається історія, та абата, який має до цих книг доступ. Ми вважаємо такий переклад максимально адекватним, адже використання прийому модуляції у даному випадку робить текст більш зрозумілим.

В свою чергу, у нашому варіанті перекладу на українську мову ми також використовуємо цей прийом, перекладаючи словосполучення “*small bets*” більш детально, що сприяє правильному розумінню сенсу речення.

4) **There's a tendency to declare** that there is more backsliding around than in the national toboggan championships [Pratchett 1992]. – **Верховные иерархи сделали заявления**, что общество катится вниз быстрее, чем на чемпионате страны по санному спорту [Берденников, Жикаренцев 2003]. – **Верховні ієрархи заявили**, що суспільство у своїй святості котиться вниз швидше, ніж на національному чемпіонаті з санного спорту.

Цей випадок також можна вважати гарним прикладом використання прийому модуляції, адже варіант перекладу, який представили нам перекладачі на російську мову, є максимально зрозумілим, а тому – вдалим. Цей переклад також виконувався, виходячи з контексту, що ще раз підтверджує теорію про те, що щоб досягти максимальної адекватності перекладу художнього твору, перекладачеві важливо знати текст, з яким буде вестися робота.

Контекстуальний переклад виразу “*There's a tendency to declare...*” ми використали при перекладі на українську мову, адже вважаємо використання прийому модуляції у цьому випадку максимально доцільним. Слід додати, що в українському варіанті перекладу ми вдалися до прийому модуляції двічі: у першій частині, а також при перекладі другої частини речення, де пояснюємо, про яку саме деградацію йдеться, логічно виходячи з контексту.

5) Brutha paused **in mid-hoe** and stared around the Temple garden [Pratchett 1992]. – **Брута замер на полузмахе мотыгой** и огляделся [Берденников, Жикаренцев 2003]. – **Брута завмер з мотикою в руках**, і озирнувся навколо.

У наданому прикладі ми бачимо незвичний вираз для російської та української мови – “*in mid-hoe*” – який перекласти дослівно та адекватно неможливо. Тому, в обох перекладах було використано прийом модуляції, де

вираз *“in mid-hoe”* було перекладено згідно логіки усього речення. Ми вважаємо такий переклад доцільним та адекватним.

Таким чином, проаналізувавши приклади використання прийому модуляції, ми можемо зробити висновок, що досить часто його використання зумовлене прагненням правильно та чітко донести сенс речення до читача. Але не є виключенням випадки, коли використання модуляції може бути ознакою стилю перекладача.

2.1.6 Адаптація. **Адаптація** – заміна невідомого відомим, незвичного звичним. Часто застосовується при перекладі фразеологізмів, сленгу, усталених фраз, які передбачає суспільна традиція. Ця трансформація вимагає від перекладача додаткових знань та креативності [Стельмащук 2011, с. 93]. Розглянемо на прикладах, як російським перекладачам та нам вдалося використати цю трансформацію при перекладі.

1) When people say **“It is written . . .”** it is written here [Pratchett 1992]. – *Есть такое выражение: «Как говорится...» Ну так вот, говорится это именно здесь* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Є такий вислів: «Як кажуть...». Так ось кажуть саме тут.*

Вираз *“it is written”* є звичним для англомовної людини, і у дослівному перекладі на російську або українську мову буде зрозумілим, але як у російській, так і в українській мові є більш звичний вираз – *«как говорится...»* або *«як кажуть...»*. Тому, в обох перекладах було прийняте рішення вдатися до адаптації і використати більш рідніший для обох мов варіант. На нашу думку, такі варіанти перекладу можна вважати адекватними.

2) It's time **to wipe the slate clean** [Pratchett 1992]. – *Настало время очиститься от скверны* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Настав час спокутувати гріхи.*

У даному випадку відбувається адаптація ідіоми на рівні контексту. Переклад виразу *“to wipe the slate clean”* звучить як *«почати спочатку»*, але,

враховуючи релігійну тематику книги, а також контекст, у якому було використано вираз, російськими перекладачами – в російському варіанті перекладу, а також нами – в українському, було прийнято рішення використати більш сталі вирази, які б зберегли значення ідіоми, але мали релігійне підґрунтя. На нашу думку, у даному контексті такі варіанти перекладу є максимально доцільними та адекватними.

3) Once more the Great God Om **spake unto** Brutha, the Chosen One: “Are you deaf, boy?” [Pratchett 1992].

Великий Бог Ом еще раз рек Бруте, Избранному: – Ты что, парень, совсем оглох? [Берденников, Жикаренцев 2003].

Великий Бог Ом знов рік Бруті, Обраному Своєму: – Та чи ти зовсім глухий, хлопче?

Ці речення є гарним прикладом адаптації архаїзмів. Застаріле “*spake unto*” в обох варіантах перекладу перекладається такою ж застарілою формою слова «говорити» – «*ректи*». Таким чином зберігається необхідний стиль речення, а тому переклад можна вважати максимально вдалим та адекватним.

4) “There's a statue in the Great Temple. It's seven **cubits** high” [Pratchett 1992]. – У Великого Храма есть его статуя. Высотой в семь локтей [Берденников, Жикаренцев 2003]. – Неподалік від Головного Храму стоїть його статуя висотою в сім ліктів.

Досить довго стародавня одиниця вимірювання довжини “*cubit*” парадоксально залишалася невідомим поняттям для більшості, адже на зміну їй давно прийшли більш точні одиниці. Але, дотримуючись стилю оповіді та релігійної тематики, автор навмисне використовує саме це поняття, адже міра довжини «кубіт» часто згадується в Біблії. При перекладі на російську мову, перекладачі вдаються до прийому адаптації, використовуючи іншу вже відому, але також застарілу міру довжини – *локоть*. Ми з такою трансформацією цілком згодні, адже використання сучасних мір довжини в

даному випадку призводить до повної втрати архаїчності, закладеної Т. Пратчеттом в основу сюжету та його героїв.

В свою чергу, в українському варіанті перекладу ми також використовуємо метод адаптації задля збереження застарілого стилю мовлення героя, адже вважаємо його доцільним.

5) He silently cursed a beetle, which is like **pouring water onto a pond** [Pratchett 1992]. – *Тогда Он молча проклял жука – но с тем же успехом можно было **таскать воду в решете*** [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Він мовчки спробував проклясти жука, але по ефективності це можна було порівняти з переливанням з **пустого в порожнє**.*

Ще один гарний приклад адаптації сталого ідіоматичного виразу. Дослівний переклад фрази “*to pour water onto a pond*”, що звучить як «лити воду в ставок», достатньо передає сенс даремності дії, але обидві цільові мови багаті на власні фразеологізми, тому в обох випадках вираз було замінено на сталий фразеологізм мов перекладу. Ми вважаємо використання прийому адаптації у цьому випадку доцільним, а переклад – адекватним.

2.1.7 Компенсація смислових втрат. **Компенсація** – це елементи смислу, об'єктивно втрачені при перекладі через різницю культур, які передаються іншими лексичними одиницями, при чому необов'язково у тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі. Таким чином компенсуються іронія, гумор, каламбури, або емоційні висловлювання. Компенсація чітко ілюструє, що еквівалентність перекладу забезпечується на рівні не окремих елементів тексту (зокрема слів), а на рівні тексту в цілому. Компенсація використовується особливо часто там, де необхідно передати саме внутрішньолінгвістичні значення, що характеризують ті чи інші мовні особливості оригіналу тексту [Карабан 2003, с. 375-380]. Розглянемо приклади використання прийому компенсації смислових втрат при перекладі досліджуваного роману.

1) And it came to pass that in that time the Great God Om spake unto Brutha, the Chosen One: “**Psst!**” [Pratchett 1992].

И вот настала наконец пора Великому Богу Ому поговорить со Своим Избранным, коего Брутой именовали. – Эй, ты! [Берденников, Жикаренцев 2003].

І настав час Великому Богу Ому ректи Обраному Своєму, що Брутою звався. – Гей, ти!

У даному випадку задля правильної передачі кумедності моменту пряма мова Бога Ома (який на момент мовлення знаходиться у тілі звичайної черепахи) передається за допомогою прийому компенсації, адже в цій ситуації дуже важливо при перекладі показати різницю стилів оповіді між словами автора та прямою мовою героїв, максимально підкреслити її. На нашу думку, у перекладачів на російську мову це вийшло досить вдало, а тому вважаємо такий переклад адекватним.

При перекладі на українську мову ми також використовуємо прийом компенсації, замінюючи вигук “*psst*” більш звичним для україномовного читача та трохи кумедним «*гей, ти*». Обидва приклади перекладу, на нашу думку, є влучними та адекватними.

2) “**Oh, Me!**” said the tortoise [Pratchett 1992].

– О Господи, то бишь Я! – вскрикнула черепаха [Берденников, Жикаренцев 2003].

– Господи милостивий, тобто Я! – вигукнула черепаха.

Ще один випадок використання прийому компенсації, який не тільки вдало передає необхідний настрій вигуку, але й допомагає зробити його більш зрозумілим. Дослівний переклад “*Oh, Me!*” (тобто «*О, Я*») не може у повній мірі передати гумористичне підґрунтя, закладене автором оригіналу. Тому, перекладачі на російську мову передають жарт більш розгорнутим перекладом, використовуючи схожий до оригіналу та звичний для російськомовної людини вигук «*О, Господи!*», але зберігаючи при цьому

необхідну комічність. Ми з таким перекладом цілком згодні і вважаємо застосування трансформації влучним.

Щодо українського варіанту, ми також вдаємося до прийому компенсації, використовуючи звичний для української мови, але не схожий на оригінальний, вигук «*Господи милостивий!*». Слід зазначити, що різниця не впливає на розуміння жарту, тому, на нашу думку, такий варіант перекладу можна вважати адекватним.

4) He made the sign with which the Prophet Ishkible had cast out spirits. “**Get thee behind me, demon**”, he muttered.

“**I am behind you**” [Pratchett 1992].

Он сделал знак, которым пророк Ишкибль отгонял духов.

– *Чур, чур меня, демон,* – пробормотал он.

– *Что ты вертишься? Слушай, давай просто поговорим. Я прямо у тебя за спиной* [Берденников, Жикаренцев 2003].

Він зробив знак, яким пророк Ішкібль відганяв духів. – Відійди, демоне, – пробурмотів він.

– *Та я і так трохи відійшов.*

У даному випадку ми маємо дуже гарну гру слів, яку досить важко передати на цільові мови. Так, наприклад, сталий вираз, який можна також зустріти в Біблії – “*get thee behind me, demon*” – перекладачі на російську мову передають за допомогою сталого виразу в російській мові, яка є своєрідним еквівалентом англійському – «...чур меня, демон».

Гру слів в діалозі Брути з Омом передати важко через те, що вона має сенс лише в мові оригіналу, адже при дослівному перекладі діалог звучить приблизно наступним чином: – *Згинь, Сатано.* – *Я позаду тебе.* Таким чином, в російському варіанті перекладу гра слів втрачається через відмінність сталої форми виразу, але зберігається загальний сенс діалогу за допомогою інших трансформацій, таких як, наприклад, додавання. Ми з таким перекладом цілком згодні, адже він є максимально зрозумілим, а тому – адекватним.

Щодо українського варіанту, нами було проведено пошук можливих еквівалентів у цільовій мові, які б можна було використати задля збереження гри слів при перекладі. Таким чином, в одному із варіантів Біблії було знайдено переклад фрази “*get thee behind me, demon*”, який звучить так: «*Відійди, сатано*». Саме його було застосовано в нашому прикладі перекладу, що допомогло зберегти гру слів. На нашу думку, такий варіант також можна вважати доцільним.

Приєм компенсації є доречним у тих випадках, коли різниця культур двох мов не дозволяє дослівно передати елементи тексту. Проаналізувавши приклади перекладу роману Т. Пратчетта “*Small Gods*” на російську та українську мову, ми можемо зробити висновок, що дана трансформація грає особливо важливу роль при перекладі саме гумористичної літератури, адже такі тексти містять в собі досить велику кількість незвичних каламбурів, які досить важно передати на цільові мови.

2.1.8 Антонімічний переклад. **Антонімічний переклад** – заміна стверджувальної форми в оригіналі на заперечну в перекладі чи навпаки. В рамках антонімічного перекладу одиниця мови оригіналу може замінюватись не тільки прямо протилежною одиницею мови перекладу, але й другими словами і словосполученнями, які висловлюють протилежну думку. Антонімічний переклад не є обов'язковим і вибір його застосування залежить від бажання перекладача, але бувають ситуації, де антонімічний переклад звучатиме більш природно [Кочур 2004, с. 69-90]. Розглянемо приклади використання даного прийому при перекладі досліджуваного роману.

1) **So** history has its caretakers [Pratchett 1992]. – *Однако у історії є свої опекуну* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Саме тому історія має своїх доглядачів.*

Гарний, але водночас простий приклад антонімічного перекладу. Стверджувальна частка “so” перекладачами на російську мову перекладається як заперечний сполучник «однако».

В нашому прикладі перекладу на українську мову ми вирішили залишити стверджувальну форму речення. Такий підхід підтверджує теорію про те, що використання прийому антонімічного перекладу – це, зазвичай, питання вибору перекладача.

2) One **led** to the other [Pratchett 1992]. – Одно *вытекает* из другого [Берденников, Жикаренцев 2003]. – Одне *призводит* до іншого.

Ще один приклад опціонального використання прийому антонімічного перекладу, що ніяк не впливає на розуміння фрази або сюжету у цілому: дієслово “led” можна перекласти як «призводить», але перекладачі на російську мову використовують дієслово з протилежним значенням – «вытекает» для більшої милозвучності.

Ми з такою трансформацією цілком згодні і вважаємо переклад адекватним. У свою чергу, пропонуємо для порівняння дослівний переклад.

3) The hoe **thudded** on to the baking soil [Pratchett 1992]. – *Мотыга звякнула* об иссушенную солнцем почву [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Мотика з глухим звуком* впала на припечену солнцем землю.

У цьому випадку ми також можемо побачити, що використання прийому антонімічного перекладу не є обов’язковим, але дозволяє зробити текст більш приємним для сприйняття. Дієслово “to thud” перекладається як «падати з глухим звуком», але при перекладі на російську мову перекладачі використовують дієслово з протилежним значенням – «...звякнула...». Можливо, таке рішення було прийнято у зв’язку з особистими спостереженнями перекладачів, але у будь-якому випадку використання цієї трансформації не має негативного впливу на розуміння тексту, а значить, що переклад можна вважати доцільним та адекватним. У свою чергу, ми пропонуємо свій переклад на українську мову без використання прийому антонімічного перекладу.

4) Apart from the distant protests of the crows, **there was silence** [Pratchett 1992]. – *Кроме удалявшегося раздраженного крика ворон, **ничего слышно не было*** [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Окрім невдоволеного крику круків десь вдалині, **Брута не почув нічого***.

Остання частина речення – “...*there was silence*”, яка може бути перекладена як «*стояла тиша*» або «*було тихо*», в обох варіантах перекладу була перекладена за допомогою прийому антонімічного перекладу, де стверджувальний характер виразу замінюється на заперечну форму – «...*ничего слышно не было*» та «...*не почув нічого*». На нашу думку, у даному випадку використання такої трансформації було вимушеним задля дотримання мовних норм, тому в українському варіанті ми також вдалися до цього прийому.

5) It has to be said . . . **there was little to laugh** at in the cellar of the Quisition. Not if you had a normal sense of humor [Pratchett 1992]. – *Необходимо сказать, что **смеяться** в подвалах квизиции **особо не над чем**. Если у вас нормальное чувство юмора* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Чесно кажучи... **сміятися** в підвалах Квізиції **нема з чого**. Звичайно, якщо у вас здорове почуття гумору*.

Ще один приклад, де застосування даної трансформації можна назвати вимушеним. Вираз “...*there was little to laugh*...” дослівно можна перекласти як «*було мало з чого посміятися*», але такий переклад звучить незвично та досить різко для, наприклад, україномовного читача. Тому, перекладачі на російську мову вдаються до прийому антонімічного перекладу, з чим ми цілком згодні.

В нашому варіанті перекладу на українську мову ми також використовуємо цю трансформацію, адже вважаємо її цілком влучною.

Антонімічний переклад, як можна зрозуміти після виконаного аналізу прикладів, досить часто стає єдиною можливою функцією для передачі сенсу речення, що зумовлено різницею в будові мов. Але цей прийом також може бути використаний задля досягнення більшої милозвучності та

«літературності» при перекладі, що, в свою чергу, може бути ознакою та особливістю стилю перекладача.

2.1.9 Експлікація. **Експлікація** (або описовий переклад) – це коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке дає пояснення чи визначення цього значення. Така трансформація застосовується для пояснення термінів або екзотизмів. Недоліком описового перекладу є його багатослівність, тому треба намагатись дати найкоротше пояснення [Каде 1978, с. 39-47]. Розглянемо приклад використання прийому експлікації при перекладі досліджуваного роману.

1) **Novice master** Brother Nhumrod was hot on the subject of demons [Pratchett 1992]. – *Демони... любимая тема брата Ньюрода, наставника юных послушников* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *В питанні стосовно демонів найкраще знався брат Ньюрод – наставник молодих учнів при церкві.*

Як вже було зазначено вище, цей прийом використовується у тих випадках, коли слово або словосполучення в оригіналі може бути перекладене лише описово через відсутність необхідних еквівалентів у мовах перекладу. Словосполучення “*novice master*” не має відповідника ні в російській, ні в українській мові, а тому в обох випадках було виконано описовий переклад цієї посади в церковній ієрархії. Ми вважаємо такий переклад адекватним.

2) He got **Extra Melons** instead [Pratchett 1992]. – *Вместо пения Брута заработал дополнительные практические занятия по выращиванию дынь* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Заняття хоромим співом у розкладі Брути були замінені додатковими практичними заняттями з вирощування дынь.*

Ще один приклад використання експлікації. Словосполучення “*Extra Melons*” у даному випадку може бути перекладене лише описово, виходячи з контексту, адже, як вже нам відомо, саме цим займався Брута, коли перший

раз зустрів Ома. Еквівалента для такого словосполучення не існує, адже цей вираз є авторським, а буквальний переклад не зможе передати сенс, тому ми вважаємо використання цієї трансформації в даному випадку при перекладі на російську та українську мову максимально доцільним, а такий переклад – адекватним в обох випадках.

Приклади використання експлікації при перекладі роману дозволяють нам зрозуміти, що дана трансформація стає у нагоді в тих випадках, коли автор оригіналу вводить нові поняття, для яких еквівалентів у цільових мовах немає. Використовуючи прийом описового перекладу, перекладач може у повній мірі передати сенс, закладений автором оригіналу.

2.1.10 Калькування. **Калькування** (дослівний або буквальний переклад) – це прийом перекладу невідомих слів, коли відповідником простого чи складного слова вихідної мови в цільовій мові вибирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норм вживання і сполучуваності слів у мові перекладу [Стельмащук 2011, с. 175-178].

В художній літературі, а тим більш в творах художньої фантастики, автори дуже часто надають вигадані імена та назви своїм персонажам, містам, у яких вони живуть, та організаціям, з якими мають справи. Іноді ці імена та назви – просто випадковий набір букв, а іноді вони мають неабияке значення, відображаючи в собі особливості сюжету або стилю автора. Слід зазначити, що дослівний переклад використовується досить рідко в роботі саме з художньою літературою, але у нашому випадку цей прийом цікавить нас через наявність оказіональних назв у творі, які вимагають раціонального, але водночас творчого підходу до перекладу на цільові мови. Тож, доцільним буде розглянути конкретні приклади власних назв, під час перекладу яких було використано прийом калькування.

1) Their spiritual home is in a hidden valley in the high **Ramtops** of the **Discworld**, where the books of history are kept [Pratchett 1992]. – *Их духовный дом находится в скрытой от глаз долине, что затерялась в Овценикских горах Плоского мира. В этой долине хранятся книги истории* [Берденников, Жикаренцев 2003]. – *Духовний дім дрібних богів розташувався в прихованій долині Овечих гір Дискосвіту, де і зберігаються усі книги історії.*

У першому прикладі ми маємо відразу дві авторські власні назви. Першу – “*Ramtops*”, що є літературним топонімом (назва хребта Дискосвіту) – перекладачі на російську мову розбили на дві частини, переклали кожна з них окремо, і з’єднали в одну назву, як і в оригіналі: “*ram*” – овен, вівця; “*top*” – пік. Хоча саме слово «*Овценик*» і містить вказівку на «пік», тобто вершину, перекладачі на російську мову утворюють від нього прикметник і додають до складу топоніма другий компонент – «гори», щоб отримати російський варіант назви «*Овценикские горы*». Такий переклад, на нашу думку, є адекватним.

Щодо українського варіанту, для порівняння ми також спробували перекласти цю назву за допомогою прийому калькування. Але через різницю структур двох мов, а також правил вживання та сполучення слів, у нашому випадку переклад вийшов декілька інакшим. Таким чином, ми також розбили слово на дві частини і переклали кожна окремо, що, в свою чергу, призвело до спрощення назви – «*Овечі гори*». На нашу думку, такий переклад в достатній мірі передає сенс, вкладений автором у даний топонім, а тому його можна вважати адекватним.

Другий з топонімів – “*Discworld*”. Російськими перекладачами знову використано прийом калькування, де для першої частини слова – “*disc*” – було підібрано саме такий прикметник, який у повній мірі пояснює читачеві проведену паралель між назвою та теоріями про пласку Землю – «*Плоский мир*» (що, до речі, можна назвати однією з особливостей стилю Террі

Пратчетта, адже використання такої назви в контексті гумористичного фентезі схоже на глузування).

При перекладі на українську мову, нами також було використано прийом дослівного перекладу, де *“Discworld”* перекладається максимально буквально – *«Дискосвіт»*. Така назва не порушує правила вживання та сполучення слів, у достатній мірі передає сенс, а також легка для сприйняття читачем, тож, на нашу думку, цей варіант перекладу можна вважати адекватним.

2.1.11 Транскрибування і транслітерація. Це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою букв мови перекладу. При транскрибуванні відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації – граматична. Ці дві схожі трансформації використовують для перекладу власних назв, назв народів і племен, географічних назв, найменувань ділових установ, компаній, фірм, періодичних видань, назв спортивних команд, музичних груп, культурних об'єктів і так далі [Виноградов 2007, с. 138-146].

Доцільним буде розглянути приклади використання цих трансформацій при перекладі роману *“Small Gods”*, адже тут зустрічається досить велика кількість власних назв та імен.

Імена персонажів:

Brutha – Брута (рос.) – Брута (укр.)

Vorbis – Ворбис (рос.) – Ворбіс (укр.)

Om – Ом (рос.) – Ом (укр.)

Great A'tuin – Великий А'Туїн (рос.) – Великий А'Туїн (укр.)

Lu-Tze – Лю-Цзе (рос.) – Лю-Цзе (укр.)

Brother Nhumrod – брат Ньюмрод (рос.) – брат Ньюмрод (укр.)

Bishop Drunah – єпископ Друна (рос.) – єпископ Друна (укр.)

Whelk – Велк (рос.) – Велк (укр.)

Локації:

Omnia (рос.) – Омня – Омнія (укр.)

Ephebe (рос.) – Эфеб – Ефеб (укр.)

Pseudopolis Yard (рос.) – Псевдополис-Ярд – Псевдополіс-Ярд (укр.)

Senobiarch (рос.) – Сенобиарх – Сенобіарх (укр.)

Проаналізувавши способи передачі деяких імен та власних назв на цільові мови, можна зробити висновок, що у багатьох випадках транслітерація та транскрибування є єдиною можливою функцією, що ніяк не впливає на розуміння тексту або адекватність перекладу.

Проаналізувавши приклади перекладацьких трансформацій, використаних при перекладі роману Террі Пратчетта “Small Gods”, можна зробити висновок, що найчастіше використовуються наступні з них: перестановка членів речення (близько 200 випадків), прийом лексичного опущення (близько 100 випадків), прийом лексичного додавання (близько 100 випадків), конкретизація значення (близько 80 випадків), прийом смислового розвитку (близько 80 випадків), прийом антонімічного перекладу (близько 70 випадків), прийоми компенсації (близько 30 випадків) та адаптації (близько 50 випадків), а також прийоми калькування, транскрипції та транслітерації у випадках з перекладом власних назв та імен (близько 30 випадків). Також необхідно відзначити, що дані види перекладацьких трансформацій часто поєднувалися одне з одним, виконуючи комплексну функцію.

ВИСНОВКИ

Переклад – це перетворення повідомлення на мові оригіналу в повідомлення мовою перекладу. Перекласти – означає висловити вірно і повно засобами однієї мови те, що вже відбито раніше засобами іншої мови. Для визначення та дослідження існуючих способів перекладу та стилістичних прийомів, які використовуються в процесі перекладу роману Террі Пратчетта “Small Gods”, що є завданням нашої дипломної роботи, було проведено аналіз перекладу російською мовою, виконаного Н. Берденніковим та А. Жикаренцевим, а також представлені можливі варіанти перекладу українською, що дозволило не тільки визначити використані трансформації, але й порівняти способи перекладу у двох мовах.

У теоретичній частині було поставлено завдання дослідити переклад як результат перекладацької діяльності, сутність перекладу і процес перекладу як специфічний компонент комунікації, що нам, на нашу думку, вдалося.

Найголовніше завдання перекладача – досягти семантичної еквівалентності обох текстів. Для її досягнення і потрібні різноманітні перекладацькі перетворення. Причина необхідності використання граматичних та лексичних трансформації полягає в тому, що кожна мова має свою власну, своєрідну структуру, і перекладач повинен враховувати це. Саме відмінності в структурах мови оригіналу та мови перекладу змушують перекладача використовувати різноманітні трансформації.

В процесі перекладу інформації перекладач відшукує потрібне значення слова серед всіх можливих, якщо це слово полісемантичне. Зміст слова не автономний; він залежить від контексту, тому перекладач повинен вміти аналізувати контекст. Часом перекладачу достатньо аналізу самого слова, щоб відібрати потрібне значення, часом треба вийти на рівень

словосполучення чи речення, а часом знадобиться прочитати весь текст, щоб зрозуміти всі нюанси значень незнайомих слів.

Отже, перекладачеві слід зважати на лексико-граматичні трансформації, тобто на структурні та лексико-семантичні розбіжності між мовою оригіналу та мовою перекладу, які вимагають під час перекладу перебудови синтаксичної структури речення або лексичних змін. Оскільки лексика тісно пов'язана з граматиною, то дуже часто внаслідок трансформацій одночасно відбуваються лексичні та граматичні зміни.

Підводячи підсумки вищевикладеного, необхідно відзначити, що труднощі, викликані розбіжностями структур двох мов, коливаються в досить широкому діапазоні: від окремих елементів, для яких нема еквівалентів у мові перекладу, до тексту оригіналу у цілому. Рішення таких проблем визначається вмінням правильно та доцільно використовувати перекладацькі трансформації. Саме досягнення еквівалентності є головним завданням будь-якого перекладача при роботі з текстом.

Ми встановили, що при перекладі роману майже завжди виникала необхідність використовувати декілька перекладацьких трансформацій одночасно для того, щоб досягти адекватності перекладу. Це також є підтвердженням теорії про те, що майже всі існуючі трансформації зазвичай максимально ефективно працюють у комплексі з іншими.

Щоб правильно застосовувати найбільш ефективні прийоми перетворення необхідно, щоб перекладач в рівній або майже в рівній мірі був знайомий з культурами обох мов. Адже від того, наскільки правильно і вміло перекладач використовує перекладацькі трансформації, залежить розуміння тексту перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : Учеб. пособие для студ. фи-лол. и лингв, фак. высш. учеб, заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 352 с.
2. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика. Санкт-Петербург : Союз, 2001. 288 с.
3. Бархударов Л. С. Некоторые проблемы перевода английской поэзии на русский язык. Тетради переводчика. Москва : Высшая Школа, 1984. 112 с.
4. Берденников Н., Жикаренцев А. Мелкие боги. Москва : Эскмо, 2003. 432 с.
5. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. Москва : Изд-во УРАО, 2002. 208 с.
6. Бураго С. Язык и культура. *Лингвокультурологическая и межкультурная интерпретация коммуникативного текста* : XII Международная научная конференция. Киев, 2003. С. 206–213.
7. Вестник ИГЛУ. Вопросы теории и практики перевода. Сер. Лингвистика. Иркутск : ИГЛУ, 2001. Выпуск 6. С. 70-76.
8. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы. Москва : КДУ, 2004. 240 с.
9. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. Москва : Высшая школа, 2007. 224 с.
10. Горбачевский А. А. Оригинал и его отражение в тексте перевода. Челябинск, 2001. 202 с.
11. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе. Москва : Высшая Школа, 1993. 432 с.
12. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1989. 216 с.

13. Питання теорії художнього перекладу / Ю. Іванов, та ін. Київ, 1990. 250 с.
14. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Москва : Высшая школа, 1978. 227 с.
15. Казакова Т. А. Художественный перевод. Теория и практика : Учеб. Санкт-Петербург, 2006. 535 с.
16. Казакова Т. А. Практические основы перевода. Москва : Союз, 2001. 320 с.
17. Карабан В. І., Мейс Дж. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову. Навчальний посібник–довідник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова Книга, 2003. 608 с.
18. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, Вид–во при Київському університеті, 2001. 166 с.
19. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода. Москва, 2002. 207 с.
20. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Аспектний переклад. Вінниця : Нова Книга, 2000. 448 с.
21. Кочур Г. Григорій Кочур і український переклад. *Український переклад* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ - Ірпінь, 27-29 жовт. 2003 р. Київ; Ірпінь : Перун, 2004. С. 150-163.
22. Клименко О. Л. Порівняльна лексикологія: навчальний посібник для студентів факультету іноземної філології освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» професійного спрямування «Переклад (англійська мова)». Запоріжжя : ЗНУ, 2014. 112 с.
23. Латишев Л. К. Міжмовні трансформації як засіб досягнення перекладацької еквівалентності. Москва : Высшая школа, 1986. 107 с.
24. Левик В. В. О точности и верности. Перевод – средство взаимного сближения народов. Москва : Высшая школа, 1987. 176 с.
25. Лилова А. Введение в общую теорию перевода. Москва : Высшая школа, 1995. 256 с.

26. Миньяр–Белоручев Р. К. Теория и методы перевода. Москва : Московский Лицей, 1996. 298 с.
27. Нелюбин Л. Л. Наука о переводе. История и теория с древнейших времен до наших дней. Москва : Рос. акад. образования, Моск. психолого–соц.ин–т., 2006. 412 с.
28. Новикова М. А. Теорія і практика перекладу. Київ : Вища школа, 1991. 200 с.
29. Пшенкина Т. Г. Культурологические аспекты перевода. *Лингво-синергетика: проблемы и перспективы* : материалы 1й школы семинара. Барнаул, 2000. С. 56.
30. Разинкина Н. М., Гуро Н. И. Международные контакты. Москва : Высшая школа, 2004. 269 с.
31. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 2001. 216 с.
32. Робинсон Д. Как стать переводчиком? Введение в теорию и практику перевода. Москва : Высшая школа, 2005. 267 с.
33. Стельмащук З. В. Особливості застосування антонімічного перекладу у процесі передачі значення однократності та неоднократності дії в англо-українському перекладі. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. Випуск 22. С. 34-40.
34. Тер-Минасова С. Г. Язык и международная коммуникация. Москва : Слово / Slovo , 2000. 624 с.
35. Федоров А. В. О художественном переводе. ОГИЗ гос. изд–во художественной литературы, 1991. 150 с.
36. Федоров А. В. Введение в теорию перевода. Москва : Высшая Школа, 1970. 330 с.
37. Чужакин А. П., Палажченко П. Мир перевода. Москва : Валент, 2000. 184 с.
38. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.

39. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. Москва : Высшая школа, 1973. 310 с.
40. Якушкина Т. В. Петрарка и Батюшков. Интерпретация литературного и культурного текста. Традиция и современность. Биробиджан : Издательский Дом Биробиджан , 2004. 150 с.
41. Baker M. In Other Words: A Coursebook on Translation. London and New York : Routledge, 1992. 476 p.
42. Barnstone W. The Poetics of Translation: History, Theory, Practice. New Haven : Yale University Press, 1995. 314 p.
43. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation. *Language Learning*. Oxford : Oxford University Press, 1996. 200 p.
44. Hermans T. The Manipulation of Literature. New York : Routledge, 2014. 249 p.
45. Komissarov V. N., Korolova A. L. A manual of Translation from English into Russian. Moscow : Moscow High School. 1990. 127 p.
46. Mooney J. Introducing Translation Studies : Theories and Applications, 4th Edition. Routledge, 2016. 394 p.
47. Munday J. Introducing Translation Studies. London : Routledge, 2013. 384 p.
48. Paula G. Rubel. Translating Cultures. New York : Oxford International Publishers, 2003. 289 p.
49. Pratchett T. Small Gods. London : Victor Gollancz, 1992. 400 p.
50. Robinson D. What Is Translation? Centrifugal Theories, Critical Interventions. Kent : Kent State University Press, 1997. 235 p.
51. Voegelin C. F. Multiple Stage Translation. *International Journal of American Linguistics* 20. 1954. № 4. P. 271-280.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАВІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

52. Falla P., Howlett C. Oxford Russian-English Dictionary. Oxford - Moscow, 1999. 605 p.

53. Longman Dictionary of English Language and Culture. Longman : Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p.
54. Rundell M. Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. London : Macmillan Publishers Ltd, 2007. 1746 p.
55. Tulloch S. Oxford Dictionary and Thesaurus. Oxford : Oxford Univ. Press, 1997. 1851 p.

SUMMARY

The presented paper explores the lingua-stylistic features of the Russian and Ukrainian translation of the novel “Small Gods” by Terry Pratchett, which is the thirteenth book of the series “Discworld”. Russian translation was done by N. Berdennikov under the editorship of A. Zhikarentsev. The Ukrainian version of the translation of fragments of the novel is provided by us. During the study of the theoretical foundations of literary translation, we were able to identify and analyze the linguistic and stylistic features of the studied work, as well as to determine transformations that were used in the process of translation into Russian.

To fulfill our main objective, we translated the fragments of the text from English into Ukrainian. Thus, we were also able to determine the difference in approaches to translation of fiction by comparing the transformations that were used in two different languages in the target texts.

In the first chapter of the present paper, we consider the theoretical foundations of fiction translation studies. The second chapter of our paper fully addresses the definition and analysis of transformations that were used in the translation into Russian and Ukrainian. As a result, we determined that literary translation can be considered one of the most complex types of translation. This is due to a number of reasons, among which the following can be distinguished:

- high concentration of stylistic devices in the original text, which are challenging to translate;
- historical and national linguistic features of the text; archaisms and author's neologisms;
- personal style of the author, which is important to preserve in translation.

Summing up, we can say that the use of translation transformations is determined by the need for the translator to accurately convey the original text in the target language. In most cases, these transformations help make the text more understandable, following the established rules of the language into which the translation is performed. But, after analyzing the transformations used in

translating the novel into Russian by N. Berdennikov under the editorship of A. Zhikarentsev, we can say that quite often professional translators use these transformations to suit their own style. As a rule, this does not affect the perception of the text, but makes it more literary correct. We believe that translation into Russian is adequate, because when translating humorous literature it is quite difficult to maintain the necessary mood of the book, and also convey the personal style of the writer, which, in our opinion, these translators managed to do. As for translation into Ukrainian, we hope that our work in the future will contribute to the promotion of the works of T. Pratchett among Ukrainian translators and will boost their interest in translating such literature.

Key words: *literary style, transformations in translation, T. Pratchett, "Small Gods".*